

4.7. Turgut Reis Camii

Eserin yeri	: Balçık, şehir merkezi
Yapım	: Turgut Reis, 19.yy
Onarım	: Meyakzâde Ali, H1293 (1876)
Mevcut durumu	: kullanılıyor
Resim no	: Resim 4.115.-4.134.
Rölöve	: EK-51-52-53-54-55-56-57
Restitüsyon	: EK-58-59-60-61-62-63

Halk arasında ise Karagöl Camii olarak bilinen Turgut Reis Camii'ni, E.H.Ayverdi, *Atik Camii* olarak bildirmektedir [33]. Cami, eğimli bir arazide yer almaktadır. Caminin avlusu teraslarla hazire olarak düzenlenmiştir. Hazire'de Osmanlı dönemine ait çok sayıda mezar taşı bulunmaktadır.

Mimarî Özellikleri: Özgün kısmı 12.85m x 13.07m ölçülerindeki cami, kareye yakın plânlıdır. Kuzeyde sonradan eklenen 5.55m enindeki mekânlarla birlikte cami dikdörtgen plânlı bir biçim kazanmıştır.

Harim, içten düz çıtalı ahşap tavanla kaplanarak dıştan dört omuzlu kırma çatı ile örtülmüştür. Minare kaidesi, caminin batı duvarına bitişiktir; sonradan eklenen mekânlar ile yapının özgün kısmının birleşiminde yer almaktadır.

Caminin kuzey ve güney cephelerinde ikişer, doğu ve batı cephelerinde ise dörder adet yarım daire kemerli pencere bulunmaktadır. Kible cephesinde mihrap üstünde içten kapatılmış, dairevî bir tepe penceresi yer almaktadır.

Mahfil, kuzey duvarına paralel uzanan 4 adet kare kesitli ahşap direklerle taşınmaktadır. Girişin solundaki odadan açılan kapı ile mahfile çıkan ahşap merdivene ulaşılmaktadır. Ortada yarım daire çıkma yapan mahfilin ahşap korkulukları ve ahşap kafesi bulunmaktadır. Mahfile çıkış merdiveninin etrafı

duvarla kapatılmıştır. Merdivenin altına bir kapı açılarak depo olarak kullanılmaktadır. Minareye çıkış mahfil katındaki kapıdan sağlanmaktadır.

Mihrap, iç mekânda, beden duvarı yüzeyinden hafifçe öne doğru taşırılmıştır. Yarım daire plânlı nişi üzerinde, yarım daire kemerli kavsarası bulunmaktadır. Mihrabın hemen sağındaki ahşap minber ve caminin güneydoğu köşesinde yer alan ahşap vaaz kürsüsü, özgün olmayıp son yıllarda yenilenmiştir. Vaaz kürsüsünün hizasında, kible duvarında ahşap kapaklı bir niş bulunmaktadır.

Malzeme ve Teknik: Harimin 80 cm kalınlığındaki duvarları, düzgün kesme taştan yapılmıştır. Kuzeydeki mekânlar ise tuğla duvarlıdır. Harimin içi ile kuzeydeki mekânların içi ve dışı sıvalıdır. Minare de kesme taş malzemedan yapılmıştır.

Harimin tavan kaplamasında, pencere ve kapı kanatlarında, doğramalarda, döşeme ve mahfilde ahşap malzeme kullanılmıştır. Bugünkü minber ve vaaz kürsüsü yine ahşaptandır. Tüm pencerelerde ahşap doğrama ve demir korkuluk bulunmaktadır. Yapının çatı kaplamasında alaturka kiremit kullanılmıştır.

Süsleme: Yapıda, ahşap ve taş süsleme görülmektedir. Cephelerde, dışa doğru dış yapan pencere söveleri ile köşe ve saçak silmeleri ve minarede şerefedeki baklava dilimli motifler kesme taş malzemeyle yapılan süslemelerdir. Harimde, ahşap malzemedan yapılmış, yuvarlak tavan göbeği bulunmaktadır. Tavan göbeğinin merkezinde, yine ahşaptan işlenmiş gül kabartma bulunmaktadır. Mihrabın yüzeyinde de boyama ile yapılmış Kâbe tasfiri mevcuttur.

Kitâbe: Harimin giriş kapısının üzerindeki talik üslubunda yazılmış altı satırlık kitâbenin okunuşu şöyledir⁶:

- ۱- طورغود رس مرحوم متوفات خیراتی جامع کبیر عتیقین حرابی کلیا بدمیله بدا انشا
 ۲- مباشرة و متوفات مذکورگ اداره غله قدیمه سندن فظله غله سنی بال استیریاح اداره
 ۳- انشاسی مجدددا احیاسنی متولیسى بولنان میاقداده علی الوجی ثانی بانى موافقت
 ۴- بالخیرتده بانى قیدم مرحومو مغفورصاحب الخیرات والحسنت وراغب الحنه والدرجات
 ۵- روح طیبه منوره ایله مقبره سنی پورنور یزدان بانى ثانیلری دخی جامع شیریفین
 ۶- دوام صلاح جماعتلریله اکی جهان داریننده سلامت نجات ایلس مولا امین
 ۱۲۹۳

بد غره ربیبی الاحر
 ختام شعبان ۱۵

1. Turgut Reis merhûm müteveffât hayrât-ı camîî kebîr atîkin hârâb-ı külliyyen bedmiyle bed' inşâ
 2. mübâşere ve müteveffât-ı mezkûrun idâre-i gulle-i kadîmesinden fazla gullisini bil istiryâh idâre-i
 3. inşâsı müceddiden ihyâsını mütevellîsi bulunan Meyakzâde Ali el- vech-i sâni banî muvaffakât
 4. bil hayrâtta banî kadîm merhum ve mağfûr sâhibûl hayrât vel hâsenât ve râgıbûl'-cenne ved-derecât
 5. rûh-u tayyibe-i münevvere ile makberesini pür-nûr yezdân banî sanileridahi camîî şerîfin
 6. devâm-ı sâlâh-ı cemââtleriyle iki cihan-ı dâreninde selâmet necât eylese Mevlâ âmîn
- Bedî'i gurre Rebi'ul-Âhir, hitâm Şaban 15, 1293

Anlamı: Merhum (ölmüş) Turgut Reis'in eski (atîk) şahane büyük camisi bütün eksikliğine rağmen çok zor şartlarda yapılmıştır ve zikredilen ölmüş kişinin (Turgut Reis'in) harika (beğenilen) bu sağlam eserinin yeniden yapılması (onarılması), onun (Turgut Reis) gibi zorlu ve disiplinli biri olan

⁶ Turgut Reis Camii'nin kitâbesi Yrd. Doç. Dr. Mehmet Z. İBRAHİM GİL ve M. Hakkı KONYALI tarafından okunmuştur.

vekili Mevakzâde Ali el-vech-i sani yaptırmıştır. Bu sağlam hayratın (caminin) rahmetli, merhametli, cennet âşığı hayır ve iyilikler sahibi biri olan sahibine (yaptıranına) en içten ve en samimi duygularla akrabalarına ve ikinci yaptıranına, bu caminin cemaatlerine Allah iki dünyada kolaylıklar ve güzellikler versin. Âmin (Nisan-Eylül 1876)

Tarihlendirme ve Restitüsyon: Kitâbeden de anlaşılacağı gibi, Turgut Reis Camii H1293 (M1876) tarihine Atik Camii olarak bilinen caminin yerine yeniden yapılmıştır. Eski fotoğraflardan anlaşıldığına göre, Turgut Reis Camii, özgün halini yitirmiştir. Minarenin özgün hali değiştirilmiş ve caminin kuzeyine mekânlar ilave edilmiştir.

Kuzeydeki mevcut mekânların (oda, hol ve abdestlik) sonradan yapıldığı, hem yapıdaki izlerden (duvar kalınlığının az olması, saçak silmelerinin farklılığı), hem de yapının eski fotoğrafından anlaşılmaktadır.

Mevcut minarenin sonradan yapıldığı, özgün halindeki minarenin daha farklı olduğu da eski fotoğraftan anlaşılmaktadır. Eski minarenin kaidesinin, şimdiki halinin yaklaşık yarısı yüksekliğinde olması, minareye geçişin zemin kattan olduğunu göstermektedir.

Minareye geçişin zemin kattan mahfil katına alınması ve mahfile çıkıştaki pek yaygın olmayan tipteki merdiven, kadınlar mahfilinin sonradan yapıldığını göstermektedir. Mahfilin yapılmasından sonra, kuzey duvarındaki pencereler de biçimsiz olarak ikiye bölünmüştür.

Balçık'taki Osmanlı dönemine ait tüm mezar taşları toplânarak Turgut Reis Camii'nin haziresine getirilmiştir [Yılmaz-Kaşıkcı, 2001]. Hazirede, camiden daha eski tarihli mezar taşları da bulunmaktadır ⁷.

⁷ Haziredeki en eski tarihli mezar taşı girişin hemen solundaki gösterişli olandır (Resim 4.120.). Caminin yeniden yapılışından daha eski tarihlidir. Okunuşu şöyledir: "hüvel bâkî / hânedân tecir-i hayretîye balçık iken / hânedan sermâyesin Hâk yoluna kıldı mîsâr /

Turgut Reis Camii'nin yeniden yapıldığı 1876 yılında, Anadolu'da ve Balkanlar'da da benzer biçimde camiler yapılmıştır. Turgut Reis Camii, Dobruca bölgesinin kuzeyinde, bugün Romanya sınırları içinde kalan Köstence'deki Hünkâr Camii (1896) ile özellikle cephe düzeni ve plân tipi bakımından benzerlikler göstermektedir. Her iki camide de pencere oranları, saçak silme profilleri aynıdır ve yine her iki camide de pencere altında dışta silme vardır. Turgut Reis Camii'nin özgün minaresinin benzerleri de sıkça görülmektedir. Razgrad Ahmet Bey Camii, Söğüt Hamidiye Camii, Malatya Yeni Cami, Ayvalık Hamidiye Camii, Bursa Ulu Camii'nin minareleri benzerdir (Bkz. EK-58).

Resim 4.115. Turgut Reis Camii, batı cephe (M.E.Yılmaz, 2004)

mutaassıp olup târik-i Kâdîrîyye sıdk ile / fukarâyâ ümüdüm eylerdi îzâr-ı pişmâr / vech-i pâkînde zor idip bir illet dâima / zâtına uyup mîsâl-i kevserdi ıstrâp / hayf kim bu müzmîn illet anu tazyîk edip / reis-i bâl-i ömrünü encâm kıldı târumâr / reisyâ tarihî fevtine hüznile yazdı kalem / olsun İsmâil tarih-i sakîn ve minel karar / sene 1278" (M1862)